

vega zgodovinskega razvoja in njihovih današnjih socialnih in gospodarskih pogojev. Kako lepo nam opisuje n. pr. v »Jedru kočevskega vprašanja«, svojem pač najboljšem delu, kako je prvotna kočevska krošnja, ki je obsegala po privilegiju krošnjarjenja iz l. 1492 predvsem živino, platno in suho robo, izgubljala svoje pogoje, tako da so Kočevjarji začeli kupčevati z južnim sadjem, za kar so dobili l. 1785 tudi uradno dovoljenje. Tako je »kočevski krošnjar prešel od domačega blaga na kupivno, lotil se je neproduktivnega trgovanja. S tem je pa izpodrezal življenjske možnosti velikemu številu domačih sinov in hčera: Po kočevskih hišah so nastale nevzdržne gospodarske razmere ter se je iz obdobjnega, sezonskega zapuščanja domovine rodilo trajno izseljevanje...« (Jedro koč. vpr., pos. odtis, str. 11.) Plamteči poziv, s katerim se je zavzel v svojem predavanju o ribniški lesni obrti za svoje rojake suhorobarje, ki jim je treba pomagati iz gospodarskih težav, je značilen za Rusov socialni čut.

Mnogo krajših in daljših sestavkov tudi etnografske vsebine, posvečenih predvsem dnevnim vprašanjem in zato časih dokaj borbenega značaja, je Rus objavil v dnevnem časopisju. Nekaj člankov in razprav je ostalo tudi v rokopisu; tako omenja n. pr. sam v »Jedru kočevskega vprašanja« razpravo: Baker in Reka v dolenski preteklosti (K zgodovini starih poti naše trgovine). Škoda bi bilo, če bi te stvari, ki tiči v njih mnogo podrobnega dela, ostale neobjavljene. V teku let si je bil namreč Rus nabral mnogo bibliografskega gradiva, iz katerega je poleg lastnih opazovanj črpal snov za svoje razprave. Ni pa svojih izsledkov hranil samo zase, temveč je z njimi vselej rad postregel tudi drugim. Tako je n. pr. za strokovni katalog Univerzitetne knjižnice izpisal poleg drugega tudi vse važnejše domovinoznanske sestavke iz »Laibacher Zeitung« 1854—1912 (prim. M. Pivec-Stelè: Stanje slovenske historične bibliografije, ČZN XXXIV, 1940, str. 210). Žal je to delo ob letalski nesreči v Univerzitetni knjižnici 1944 zgorelo.

Omenim naj še, da je Rus pripravljal za »Atlas Slovenije« zemljevide naših domačih obrti. Sestavil je bil že vprašalno polo za predmetno anketo, ko je vojna prekinila nadaljevanje tega dela.

Bodi možu, ki je tako marljivo pripomagal k boljšemu poznavanju slovenskega ozemlja in njegovega človeka, ohranjen časten spomin!

Avgust Pavel

Vilko Novak

Sredi dela, pred kratkim še poln zdravja in prešinjen od upanja, da bo v osvobojeni domovini mesto tudi zanj, da ji bo končno mogel sproščeno posvetiti vse svoje še vedno sveže moči in nemajhne sposobnosti — tako nas je nepričakovano zapustil slovenski jezikoslovec in etnograf dr. Avgust Pavel. Bil je prvi predstavnik Prekmurja v znanosti, toda člen tistega prekmurskega rodu, ki ga je zgodovinska usoda njegove domače

krajine pahnila v tujo službo. Toda Pavlova sreča je bila, da je tudi v tem položaju služil v prvi vrsti lastnemu narodu — in služil mu je zavestno in z otroškim srcem pesnika. Mnogo je trpel zaradi usojene mu življenjske poti in hudo je bilo nam, ki smo dobro poznali njegove sposobnosti in njegovo pripravljenost, a smo ga videli tako rekoč zvezanih rok v tujini — namesto doma sredi plodnega dela.

Rodil se je 28. avgusta 1886 na Cankovi blizu Radgone. Gimnazijo je dovršil v Monoštru in Szombathelyu (1905); na peštanski univerzi je študiral kot krušni predmet latinsko in madžarsko filologijo, iz veselja pa slovansko filologijo pri Oskarju Asbóthu. Iz primerjalnega slovanskega jezikoslovja je tudi doktoriral (1913) z disertacijo o madžarskih tujkah v prekmurščini (rokopis). Kot srednješolski profesor je služboval v Budimpešti, Tordi, Dombováru in Szombathelyu (od 1920). Tu je v muzeju Železne županije (Vasvármegyei múzeum) dolga leta vršil posle ravnatelja, kustosa etnografskega oddelka in knjižničarja. Leta 1940. je bil na univerzi v Segedinu imenovan za privatnega docenta za južnoslovansko filologijo s posebnim ozirom na madžarsko-južnoslov. kulturne in literarne stike. Umril je v Szombathelyu 2. januarja 1946.

Pavlovo delo je bilo mnogostransko. Njegovo glavno zanimanje je bilo usmerjeno na preučevanje prekmurskega narečja. Poglavitno delo s tega področja je knjiga *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana* (Glasoslovje cankovskega slovenskega narečja, Madž. akademija znanosti v Budimpešti 1909, 148 str.). V uvodu (prevod gl. v Slovanu 1911, 121—2 in Novakovem zborniku *Slovenska krajina*) opisuje razdelitev prekmurskih Slovencev glede na ljudske nazive za prebivalstvo posameznih krajev. Razprava sama je bogata z gradivom za vsa poglavja slovnice in predstavlja zato osnovo za študij prekmurščine. Asbóth je z izvlečkom v *Roczniku slawistycznym* 1910 omogočil njeno uporabo tudi madžarsčine nevezščim. — Nekako dopolnilo tega spisa je kritični pretres jezika v katol. prekm. publikacijah iz začetka 20. stol.: *A legujabb vend iredalom nyelve* (Jezik najnovejše prekm. književnosti, *Nyelvtudomány* VI, 1916, 1—27, 102—116). Tu je poudaril za madžarsko slavistiko in kulturno politiko načelno važno resnico: »Nedvomno je, da je ogrski in avstrijski slovenski jezik eden in isti in da so med njima le narečne razlike« (n. d. 5). To načelo je zastopal tudi v zadnjih letih, zato pa mu uradna kulturna politika nikdar ni bila naklonjena. — Jezikoslovno gradivo vsebujejo tudi njegove narodopisne razprave. V rokopisu pa je ostala primerjalna študija o dolinskem in ravenskem prekm. govoru na osnovi etnografskega gradiva Št. Kúharja. Vse življenje je zbiral, kolikor mu je to oddaljenost od domače zemlje dopuščala, gradivo za prekm. dialektologijo. Toda razmere so mu preprečile objavlanje. V želji, da mu to gradivo ne bi obležalo in da bi preprečil diletantizem, se je odzval pozivu in 1942/43 napisal prekmursko slovnico, ki naj bi služila zlasti učiteljem. Ko je delo predložil, so ga zaradi naslonitve na knjižno slovenščino javno napadli in objavo odložili.

Kot jezikoslovec je Pavel napisal še rusko jezikovno vadnico za Madžare, katere pa je izšel 1916 le prvi del. V zadnjih letih je sestavil

obširno rusko slovnico, ki je še v rokopisu. Objavil je tudi več ocen slavističnih del.

Vzporedno z jezikoslovjem je Pavel gojil že od začetka tudi zanimanje za prekmursko in južnoslovansko etnografijo sploh. Tudi v teh delih se druži filolog z etnografom. Prva razprava te vrste je Az Orpheus-monda rokonai a délszláv népköltészetben (Sorodstvo pravljice o Orfeju v južnoslov. nar. pesništvu. Ethnographia XX, 1909, 321—340), v kateri obširno primerja antično izročilo s slovenskimi narodnimi pesmimi o godcu pred peklom in s podobnimi motivi v srbskohrvatski in ruski narodni poeziji. — Sledila je razprava A Bankó leányáról szóló széphistória délszláv forrásai (Južnoslovanski viri zgodbe o Bankovi hčeri, Egyetemes Philologiai Közlöny XXXVII, 1913, 104—112), v kateri je dokazal, da je bila ta verzificirana zgodba v 16. stol. prevedena iz hrvaščine (Sestra Marka Kraljeviča dvori cara i. dr.).

V slovenskem izročilu ga je stalno izredno zanimal motiv Kralja Matjaža in je zbiral gradivo za veliko monografijo o tem predmetu, v kateri bi primerjal madžarsko izročilo s slovenskim. S tega področja je objavil dvoje predavanj: A Hunyadiak a délszláv népköltészetben (Hunjadijci v jsl. nar. pesništvu, v letn. poročilu sombathelj. muzeja 1927) in izvleček nastopnega predavanja Kralj Matjaž in Slovenci (Mátyás király és a szlovénok, Sorsunk 1942, 197—202), kjer obravnava zlasti Cankarjeve snovi o Kr. M. in mnenja slovenskih raziskovalcev.

Prekmurski etnografiji je posvetil tri razprave. V prvi Vend szöveggyűjtemény és az eddigi gyűjtések története (Prekm. zbirka tekstov in zgodovina dosedanjega zbiranja, Nyelvtudomány VI, 1916—18, 6—18, 161—187, 263—282) ocenjuje gradivo Št. Küharja v ČZN in prekmurskih publikacijah; sam pa objavlja štiri narodne pripovedke v fonetičnem zapisu z madžarskim prevodom in obširnimi jezikoslovnimi opombami.

Najvažnejši spis s tega področja je razprava Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev (v avtoriziranem prevodu pisca teh vrst Etnolog IV, 125—145; izvirno: Nyilttűzhelyü konyhák a hazai szlovénoknál, Ethnographia — Ertesítő XXXVIII, 1927, 129—144). Tu je prvič posegel v prekmursko gmotno kulturo in opozoril na pozabljene porabske Slovence. — S tega ozemlja je napisal tudi svoj zadnji etnografski spis Rigászás a Vendvidéken és az Őrségben (Lov na brinjevke v Prekmurju in Őrségu, Magyar Néprajzi Múzeum Ertesítője XXXIV, 1942, 141—163).

S posebno ljubeznijo se je P. trudil za kulturno zблиžanje med Madžari in Slovenci. Odlično je prevedel v madžarščino Cankarjevega Hlapca Jerneja in Potepuha Marka (1937), Na klancu (1941) ter dolgo vrsto črtic in pesmi iz slovenskega in srbskohrvatskega slovstva. Mnogo člankov in predavanj je tudi pospeševalo to zблиžanje. Najizčrpnejši spis te vrste je izšel v zborniku Ungarn und die Nachbarvölker (1943) o stikih med Slovenci in Madžari (str. 123—240).

Pavel je bil tudi pesnik. V mlajših letih je objavljajl svoje pesmi v prekmurščini (tudi pod psevd. Sinek Martinek), manj v madžarščini. Šele v zrelejših letih je pričel ponovno nastopati kot pesnik in izdal zbirki:

Vak völgy ölen igy zsolozsmázok (1933, Tako pojem psalme v objemu slepe doline) in Felgyújtott erdő (Zažgani gozd, 1936). To so žgoče obsodbe sodobnega družbenega življenja, veličastne vizije bodočega sveta, podobe o bogatem življenju velikega človeka, kakršen je bil Avgust Pavel v vsem svojem bistvu.

Za madžarsko kulturo si je Pavel pridobil posebnih zaslug kot ustanovitelj, izdajatelj in urednik znanstvene revije Vasi szemle (Obzornik Železne županije, 1934), pozneje Dunántuli szemle (Prekdonavski obzornik, 1939), v katerem so najodličnejši zastopniki vseh domoznanskih strok objavljali svoja dognanja v zvezi s prekdonavskim ozemljem. Pavel sam je v reviji manj sodeloval. Omembe je vredna razprava o ljudskem stavbarstvu v Órségu (Órségi képek, 193).

Kdor pozna Pavlove načrte, njegovo gradivo in kvaliteto njegovega dela, pa tudi vse ovire, ki mu niso dovoljevale ustvariti vsega, kar je hotel, ta upravičeno obžaluje, da je prav njegovo raziskavanje slovenskih snovi ostalo skoraj pri začetkih.